

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDAGI ASOSIY VOSITA-O'YIN.

Gulboyeva Maftuna Norboyevna

Angor tumanidagi 16-sonli DMTTmetodisti. MERCI CORPS mentori

Annotatsiya: *Mamlakatimizda ta'lim sohasiga alohida e'tibor berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi hukumati ta'lim-tarbiyani maktabgacha ta'lim sohasidan rivojlantirish bolalarni har tomonlama barkamol qilib shaxs qilib tarbiyalashni maqasaq qiladi. Shu o'rinda bolalarga ta'lim-tarbiya berishda o'yin texnologiyalardan foydalanish samarali natija beradi. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning faoliyat jarayonlarini mazmunli o'tkazishda foydalaniladigan o'yinlarning hususiyatlari va turlari haqida so'z yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *O'yin, didaktika, ijodiy o'yin, qoidali o'yinlar, harakatli o'yin.*

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida keng islohotlar amalga oshirilmoqda. Respublikada joriy etilgan ta'lim tizimi, uning turlari va shakllari orqali har bir fuqaroning ta'lim olishdagi konstitutsiyaviy huquqlari amalga oshirib kelinmoqda. Davlatimiz tomonidan ilmiy sohadagi rivojlanishlar keng qo'llab-quvvatlanmoqda. Ayniqsa bu o'rinda yosh avlodni kichik yoshdan boshlab sog'lom va har tomonlama yetuk qilib voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim-tarbiya shakllarini hamda usullarini joriy etish va shu orqali bolalarni rivojlantirish borasidagi ishlar muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonunining 8–moddasida: "Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik va estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir".

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim tarbiya berishda o'yinlardan foydalanish va yoshga mos holda tashkil etish dolzarbdir. Ota-onalarimiz tomonidan bolaning ushbu yosh davrida farzandlari tezroq mustaqil o'qishni va yozishni bilishni istashlari haqida xohish-istaklarni bildiradilar. O'yin texnologiyasining nazariy asoslari. Bugungi kunda ta'lim tizimiga, jumladan maktabgacha ta'lim tizimiga ham yangi pedagogik texnologiyalar, interfaol usullar kirib kelmoqda. Bu texnologiyalarning mazmun-mohiyatini, asosiy tamoyillarini, qonuniyatlarini, ulardan samarali foydalanish yo'llarini amaliyotchi tarbiyachi va o'qituvchilarga yetkazib berish pedagogika fani oldida turgan dolzarb muammolardan biridir. L. S. Vigodskiy o'yinni bolaning ichki ijtimoiy dunyosi, ijtimoiy buyurtmalarni o'zlashtirish vositasi sifatida ta'riflaydi.

Har qanday o'yin muayyan vazifalarni bajaradi:

- maftunkorlik;
- kommunikativlik;
- o'z imkoniyatlarini amalga oshirish;
- tashxis;
- o'yin ishtirokchilari o'rtasidagi muloqot;
- ijtimoiylashuvlik.

S. A. Shmakovning ta'kidlashicha, o'yinlar quyidagi asosiy xususiyatga ega:

Erkin rivojlantiruvchi faoliyat-ya'ni bola o'yinni o'zi tanlaydi, unda faol ishtirok etadi. Bunda birinchi navbatda yakuniy natija emas, balki o'yin jarayoni muhim ahamiyatga ega;

Ijodiy xarakter- ya'ni o'yin jarayonida bolalar uchun ijod qilishga katta imkoniyatlar mavjud;

Emotsional ta'sir -bola o'yinda markaziy o'rin egallashni xohlaydi, g'olib bo'lishga intiladi, bu bolaning faolligini oshirishga yordam beradi;

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagogik jarayonlarda o'yinning tutgan o'rni alohida bo'lib, o'yindan bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berishda keng foydalaniladi. Zero:

*O'yin bolalarning mustaqil faoliyati bo'lib, unda bolaning ruhiyati namoyon bo'ladi;

*O'yin maktabgacha yoshdagi bolalar hayotini tashkil etish shaklidir;

*O'yin bolalarni hart tomonlama tarbiyalash vositalaridan biridir;

*O'yin bolalarga ta'lim tarbiya berishning metod va usulidir;

O'yin bolalarni jismoniy tomondan tarbiyalashda maktabgacha ta'lim muassasasi ishida katta o'rin egallaydi. O'yinga yosh organizmga xos bo'lgan talab va ehtiyojlar qondiriladi, hayotiy faollik ortadi, birdamlik, tetiklik, quvnoqlik tarbiyalanadi. Shuning uchun ham bolalarni jismoniy tarbiyalashda o'yin munosib o'rin egallaydi. Atoqli pedagog va shifokor E. A. Arkin o'yinni "ruhiy vitamin", deb bekorga aytmagan. Bolalarning to'laqonli jismoniy rivojlanishi va salomatligini mustahkamlash uchun harakat faoliyatining turli shakllaridan foydalaniladi.

O'yin o'z mazmuni va tashkil etilishi, bolalarga ta'sir ko'rsatish darajasi, buyumlarning turlari hamda kelib chiqishiga ko'ra ijodiy va qoidali o'yinlarga bo'linadi.

Ijodiy o'yinlar –bolalarning mustaqil, ijodiy, o'zlari o'ylab chiqqan o'yin majmuyidir. Bunda bolalar o'z ta'surotlari, borliq hayotdagi tushunchalari va unga

bo'lgan o'z munosabatarini aks ettiradilar. Ijodiy o'yinlar quyidagi turkumlarga bo'linadi:

- sujetli-rolli
- dramalashtirilgan (saxnalashtirish) ;
- qurilish;
- tabiat materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlar.

Ijodiy o'yinlar va ularga rahbarlik. Ijodiy o'yinlar boshqa tur o'yinlardan quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi.

1. O'yin mazmunining o'ziga xosligi.
2. Rollarning mavjudligi.
3. Xayoliy vaziyatning mavjudligi.

O'yin mazmunining o'ziga xosligi uning eng muhim xususiyatlaridan biridir. Pedagog va psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kattalarning ijtimoiy hayoti o'zining rang –barang ko'rinishlari bilan sujetli –ro'lli o'yinlarning mazmuni bo'lib xizmat qilgan ekan. Ular bolalar kattalar ijtimoiy hayotining namunasini oladigan faoliyat turi o'yin ekanligini asoslab beradilar.

Ijtimoiy o'yinlar sujetlari va mazmunining rang- barangligi, ularni tavsiflash zaruratini keltirib chiqaradi. Sujet o'yin faoliyati tizimida asosiy kamponent sifatida o'z ichiga personajni, hayotiy vaziyatni, harakat va personajlar munosabatini oladi. Ijodiy o'yinlarda xayoliy vaziyatning mavjud bo'lishi bolaning tafakkurini o'stirib, sujet va ro'lli o'yinlar mazmunini takomillashtiradi. Ijodiy sujetli – ro'lli o'yinlarning o'ziga xos sabablari mavjuddir. Buning eng asosiy sababi-bolalarning kattalar bilan birgalikda ijtimoiy hayot kechirishga intilishdir.

Bu sabablar bolaning yoshiga qarab, o'yin mazmuniga qarab o'zgarib boradi. Kichik yoshdagi bolalarda asosiy sabab buyumlar bilan bajariladigan qiziqarli harakatlar bo'lsa, bola katta bo'lgan sari o'yindagi kattalar harakatlarini va munosabatlarini qayta aks ettirish asosiy sabab bo'lib xizmat qiladi. Shunga ko'ra, o'yinlarni sujeti, mazmuniga ko'ra 3 guruhga bo'lish mumkin :

1. Maishiy o'yinlar (oila, bolalar bog'chasi va boshqa voqelikni aks ettiradigan).
2. Mehnat mavzuyidagi o'yinlar (oila va kattalar mehnatida ishtirok etish, o'z-o'ziga xizmat va boshqa).
3. Ijtimoiy mavzudagi o'yinlar.

Bolalar ro'llarni tanlab o'ynaydilar. Sujetli-rolli o'yinlarda xatti –harakatlarni, qoidalarga egallash asosida, ro'lda mujassamlashtirilgan axloqiy qoidalar ham o'zlashtiriladi. O'yinda kishilar turmushiga, ishlariga, jamiyatdagi xulq- atvor me'yor va qoidalariga ijobiy munosabat shakllantiriladi. Xuddi shu jarayonda o'yin muomala madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida ham yuzaga keladi. Maktabgacha yoshdagi

bolalarni o'yini xilma-xildir. Ularni o'yin turlarini asosan quyidagi klassifikatsiya qilish mumkin.

- 1) syujetli va rollarga bo'lib o'ynaladigan o'yinlar;
- 2) Didaktik o'yinlar;
- 3) Xarakterli yoki qoidali o'yinlar;
- 4) Aralashtirilgan o'yinlar;

5) qurish va yasash o'yinlari. Syujetli va rollarga bo'lib o'ynaladigan bog'cha yoshi bolalarni eng asosiy o'yin formasidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar kuprok «bog'cha-bog'cha», «poezd-poezd» kabi kizikarli bulgan o'yinlar o'ynaydi. Katta yoshli bolalar hayotida harakatlar qatorida xilma-xil ijtimoiy munosabatlar, xatti-harakatlar ham aks eta boshlaydi. O'yinlar mavzuyi doirasining kengayishi, ular mazmunining teranlashuvi, o'yin shakli va tuzulishining o'zgarishiga olib keladi.

Qoidali o'yin deb-kattalar tomonidan yozilgan ma'lim bir qoida asosida tuzilgan o'yinlarga aytiladi. Qoidali o'yinlarning aniq bir qoidasi bo'ladi. Bu o'yinlar bolalarning yoshiga mos ravishda o'tkaziladi.

Qoidali o'yinlar:

- Qoidali-harakatli;
- Didaktik (Ta'limiy);
- Musiqaviy o'yinlarga bo'linadi.

Qoidali-harakatli o'yinlar kelib chiqishiga ko'ra 2 bo'linadi:

- Mualliflik o'yinlari.
- Halq milliy o'yinlari.

-Bu ikkala o'yinning asosini yurish, yugurish, sakrash, chirmashib chiqish, uloqtirish, emaklash kabi harakatlar tashkil qiladi. Qoidali- harakatli o'yinlar asosini bolalarning jismoniy rivojlanishiga qaratilgan harakatlar tizimi egallaydi.

- Har ikkala o'yin turida ham asosiy mezon- o'yin qoidasi hisoblanadi.

Mualliflik o'yinlariga: "Mushuk va sichqon", "Poyezd", " Qoch bolam qush keldi", "Ayyor tulki", "Bo'ri zovur ichida", "Quyoning", "Ovchilar", "O't o'chiruvchilar", "Puffak" va boshqalar kiradi. Harakatli o'yinlar bolalarning yoshiga qarab o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir.

Ilk yoshli bolalarga oddiy va ular oson tushunadigan o'yinlarni o'ynatish lozim. Masalan: "Quyoning", "Poyezd", "Puffak", "Chumchuqlar va avtomobil", "Quyosh va yomg'ir" va hakazo.

Kichik yosh guruhlarda esa: "Kim birinchi", "To'pni irg'itish", "Kim chaqqon", "Qushlar uchmoqda" va hakazo.

O'rta yosh guruhlarda: "Uchdi, uchdi", "Qoch bolam qush keldi", "G'ozlar-g'ozlar", "Tulki tovuqxonada", "Xo'rozlar" va hakazo.

Katta yosh guruhlarda: "Bekinmachoq", "Jami", "Lafta", "Kim birinchi", "Ovchilar" va hakazo.

-Tayyorlov guruhlari: "Chavandozlar", "Ko'z bog'lag'ich", "Doiraga tort", "Zag'izg'on", "Tulki tovuqxonada", "Xo'rozlar jangi" va hakazo.

Xulosa qilib aytganda har bir bolaning o'yin qoidasini anglashi va unga rioya qilishda kattalarning rahbarligi katta ahamiyatga egadir. O'yinlar orqali bolalarda halollik, adolatlilik, do'stlik, botirlik, o'zini tuta bilish, qat'iyatlik kabi axloqiy sifatlar tarbiyalanadi. O'yin faoliyatida diqqatni, idrokni rivojlantirish, tafakkur, tushuncha va mo'ljal olishni aniqlashtirish uchun qulay sharoit yaratiladi, o'yinlar ijodiy hayol, xotira, topqirlik, fikr yuritish faolligini rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib harakatli o'yinlar bolaning aqliy rivojlanishiga yordam beradi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Shavkat Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom etirib, yangi bosqichga ko'taramiz. "O'zbekiston", 2016 b. 146 b
2. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti . 2020 yil
3. O'zbekiston Respublikasining "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari". Toshkent-2018 yil
4. O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim vazirligining "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi. Toshkent-2018 yil
5. "Ilm yo'li" variativ dasturi. Toshkent. O'zRMTV 2019 yil.
6. O. Xasanboyeva. "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi". Toshkent- 2011.
- 7 F.Qodirova, Sh Toshpolatova, N. Qayumova, M.Zununova "Maktabgacha pedagogika". Toshkent -2019
- 8 Abramova G.S. Rivojlanish psixologiyasi: Universitet talabalari uchun darslik. - M.: Akademik 2010.
9. Mirzayev T., G'afurov Z. Tabiatni e'zozlash umumbashariy muammo. "Yangi asr avlodi" nashriyoti. 2001.

